Supreme National Defense University Quarterly of Defense Strategy

https://ds.sndu.ac.ir E-ISSN: 2980-8464

Vol. 24, No. 1, Issue. 93, Spring 2026 **Received:** 2026/05/13 **Accepted:** 2026/03/01

Research paper

The Education and Training System Model Based on the Teachings of the Sacred Defense, with an Emphasis on the Thought of the Imam Khamenei

Abdollah Araqi
Faculty Member, Supreme National Defense University, Tehran, Iran
Email: A.araghi@gmail.com

Abstract

The culture and teachings of the Sacred Defense constitute an aspect of identity rooted in Islamic-Iranian values and shape approaches to the country's independence and development. This culture has introduced a new body of discourse in the field of management that should be put to use. However, this legacy faces threats such as neglect, distortion, and the misrepresentation of historical facts. Accordingly, drawing on this epic in the education and training system is both important and necessary for cultivating a revolutionary generation. In this regard, a study was conducted to explore the different dimensions of the Sacred Defense that could serve as models for the education and training system. The study addressed the following research question: What role has the Sacred Defense played in the strategic management of the education system within the Ministry of Education? In terms of its objective, the study was applied and developmental in nature, while its methodological approach was historical and descriptive. The study population comprised experts, teacher-combatants, and former and current managers of the Ministry of Education. Using purposive sampling, 20 participants were selected, with the sample size determined by theoretical saturation. Data were collected through documentary and library research and a questionnaire. The data were analyzed using both qualitative and quantitative methods. William P. Scott's formula was used to assess the reliability of the qualitative research, while Cronbach's alpha was used to assess the reliability and validity of the quantitative questionnaire component. Based on the findings and their integration in light of the study's objective, it can be concluded that the Sacred Defense, as an unparalleled resource and a "strategic model," plays a multifaceted and vital role in planning, monitoring, analysis, and continuous evaluation aimed at developing effective strategies, implementing them, and controlling their outcomes within the education and training system, particularly in the Ministry of Education. This role is manifested not only directly in improving the education and training system but also indirectly in strengthening the foundations of national dignity, self-reliance, and preparedness to confront future challenges.

Keywords: Sacred Defense, Model, Education and Training System

فصلنامه راهبرد دفاعی

سال بیست و چهارم، شماره یکم (پیاپی ۹۳)، بهار ۱۴۰۵، صص. ۱۷۵-۲۰۶
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۱۰ ـ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۳

مقاله پژوهشی

الگوی نظام تعلیم و تربیت بر مبنای آموزه‌های دفاع مقدس با تأکید بر اندیشه‌های امام خامنه‌ای

عبداله عراقی
عضو هیئت‌علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران
Email: A.araghi@gmail.com

چکیده

فرهنگ و آموزه‌های دفاع مقدس جنبه‌ای هویتی با خاستگاه اسلامی-ایرانی است که الگوهای سمت‌گیری نسبت به استقلال و بالندگی کشور را سامان می‌دهد. این فرهنگ، ادبیات جدیدی در عرصه‌های مدیریتی تعریف کرده که باید مورد بهره‌برداری قرار گیرد. بااین‌حال، این میراث با تهدیدهایی همچون نسیان، تحریف و وارونه جلوه دادن حقایق روبه‌رو است. بنابراین الگوبرداری از این حماسه در نظام تعلیم و تربیت برای ساختن نسل انقلابی حائز اهمیت است و امری ضروری است. در همین راستا در جهت الگوبرداری از ابعاد مختلف دفاع مقدس در نظام تعلیم و تربیت پژوهشی با طرح این سؤال که دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزهٔ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش چه نقشی داشته است؟ انجام گردید. نوع پژوهش از منظر هدف، کاربردی-توسعه‌ای است. از جهت روش تاریخی-توصیفی است. جامعه آماری پژوهش شامل نخبگان، رزمندگان معلم و مدیران وقت و فعلی آموزش‌وپرورش بوده که به‌صورت هدفمند، با حجم ۲۰ نفر «اشباع نظری» انتخاب شده است. برای گردآوری داده‌ها از ابزار مطالعه اسناد کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه استفاده گردیده است. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها به‌صورت کیفی و کمّی انجام شده است. برای سنجش اعتبار کیفی پژوهش از فرمول ویلیام پی اسکات و برای پایایی و روایی بخش کمّی «پرسش‌نامه» از آلفای کرونباخ استفاده شده است. براساس یافته‌ها و تلفیق آن‌ها با هدف تعیین شده برای پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که دفاع مقدس به‌عنوان یک منبع بی‌بدیل و یک «الگوی راهبردی»، نقش چندوجهی و حیاتی در برنامه‌ریزی، نظارت، تجزیه‌وتحلیل و ارزیابی مداوم در جهت توسعه راهبردهای مؤثر، اجرا و کنترل نتایج آن‌ها در نظام تعلیم و تربیت، به‌ویژه در نهاد آموزش‌وپرورش ایفا می‌کند. این نقش نه‌تنها به‌صورت مستقیم در ارتقای نظام تعلیم و تربیت تجلی می‌یابد، بلکه به‌صورت غیرمستقیم، در تقویت پایه‌های عزت ملی، خودباوری و آمادگی برای مواجهه با چالش‌های آینده نیز اثرگذار است.

کلیدواژه‌ها: دفاع مقدس، الگو، نظام تعلیم و تربیت

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

دفاع مقدس سرمایه‌ای بی‌بدیل برای ملت ایران است که نباید آن را تنها یک واقعه تاریخی دانست، بلکه الگویی برای مدیریت، خودباوری و حرکت‌های جهادی به شمار می‌رود. این دوره با تکیه بر توان داخلی و دوری از تجمل‌گرایی، مسیر تازه‌ای برای پیشرفت کشور ترسیم کرد. هرچند دفاع مقدس بخشی از تاریخ زنده ماست؛ اما نگاه نسل‌های جدید به آن، بیش از گذشته، معطوف به کارکردهای امروزی آن است. به همین دلیل، بررسی میراث مدیریتی و فرهنگی دوران جنگ، به‌ویژه در نظام تعلیم و تربیت، ضرورتی انکارناپذیر است. بهره‌گیری از الگوهای برآمده از آن دوران می‌تواند راهگشای الگوسازی تعلیم و تربیتی در جامعه باشد.

پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره)، نقطه‌عطفی تاریخی در رهایی ملت از استبداد و سلطه بیگانگان بود که نظام سلطه جهانی را با چالش جدی روبه‌رو ساخت. این انقلاب از آغاز، هدف توطئه‌های گسترده فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و نظامی قرار گرفت. در بُعد فرهنگی و اجتماعی، نفوذ اندیشه‌های بیگانه، تجددگرایی افراطی، جدایی حوزه و دانشگاه، فساد اداری، دنیاگرایی و بحران هویت ازجمله آسیب‌های مهم پس از انقلاب به شمار می‌روند. امام خمینی (ره) در وصیت‌نامه خود، غفلت از اهداف فرهنگی انقلاب، انزوای روحانیت و سلطه بیگانگان بر مراکز علمی را از آفات اصلی نظام فرهنگی دانسته‌اند. رهبر معظم انقلاب نیز بر خطر فراموشی آرمان‌ها، کم‌رنگ شدن ارزش‌ها و بازگشت به ارزش‌های غیر اسلامی تأکید کرده‌اند. در این میان، فرهنگ دفاع مقدس به‌عنوان یکی از دستاوردهای ماندگار انقلاب، بازتابی از ارزش‌های اسلامی و ملی در عرصه پایداری کشور است. این فرهنگ نه‌تنها موجب حفظ موجودیت نظام شد، بلکه الگویی مدیریتی و فرهنگی در ابعاد مختلف ارائه داده است. با وجود گذشت سال‌ها، دفاع مقدس با تهدید نسیان و تحریف مواجه است و نیازمند الگوسازی و بازتولید مفهومی است. ازجمله حوزه‌های راهبردی برای بهره‌گیری از آموزه‌های دفاع مقدس، نظام تعلیم و تربیت است که نقشی محوری در تربیت نسل انقلابی و نهادینه‌سازی ارزش‌های ایثار و مقاومت دارد. پژوهش حاضر بر آن است تا

ابعاد تربیتی و مدیریتی دفاع مقدس را در راستای طراحی الگویی مؤثر برای مدیریت نظام تعلیم و تربیت کشور تبیین کند.

اهمیت: انجام این پژوهش بر پایه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) درباره دفاع مقدس به‌عنوان «الگویی ماندگار و درس‌آموز برای ملت ایران و جهان اسلام» صورت گرفته است. اهمیت تحقیق در بررسی پیوند میان آموزه‌های دفاع مقدس و مدیریت راهبردی نظام تعلیم و تربیت، به‌ویژه آموزش‌وپرورش نهفته است. این مطالعه با رویکردی پژوهش‌محور، به استخراج الگوی مدیریتی و فرهنگی برگرفته از آموزه‌های دفاع مقدس می‌پردازد. تبیین این آموزه‌ها می‌تواند مسیر انتقال مؤثر ارزش‌های انقلاب و مقاومت به نسل‌های آینده را تسهیل کند. ازاین‌رو، این پژوهش گامی علمی در جهت بهره‌گیری از تجربه دفاع مقدس در نظام تعلیم و تربیت کشور به شمار می‌آید.

ضرورت: اگر الگوسازی از دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزه «نظام تعلیم و تربیت» تبیین نشوند و در اختیار مسئولان و دست‌اندکاران امر قرار نگیرد، موارد سلبی آن به شرح زیر خواهد بود:

۱. رهیافت‌های راهبردی و نظرات جدید در مباحث الگوسازی از آموزه‌های دفاع مقدس برای حوزه «نظام تعلیم و تربیت» به‌ویژه از طریق آموزش‌وپرورش حاصل نمی‌گردد.
۲. انتقال مباحث مهم و مطرح با آموزش‌وپرورش ازجمله «نظام تعلیم و تربیت» در فرهنگ دفاع مقدس به‌صورت عالمانه‌تر، مقتدرانه‌تر، هوشیارانه‌تر، مدّبرانه‌تر و سیاستمدارانه‌تر صورت نمی‌گیرد.

۱. پیشینه تحقیق

هادی مراد پیری و مجتبی شربتی در کتاب آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس (۱۳۹۲)، در هفده فصل، مفاهیم کاربردی دفاع مقدس، دلایل آغاز و پیروزی در جنگ را تبیین می‌کند. فصل پانزدهم کتاب، مهم‌ترین عوامل پیروزی ایران را شامل رهبری امام خمینی (ره)، پشتیبانی مردمی، وحدت ملی و خلاقیت‌ها معرفی می‌نماید. پشتیبانی مردم به‌ویژه از طریق حضور

نیروهای داوطلب بسیجی از اقشار مختلف، مانند معلمان، تجلی یافت. ملت ایران با ظرفیت روحی بالا، فداکاری و ایستادگی قابل توجهی در برابر دشمن از خود نشان داد. مشروعیت دفاع از ارزش‌های اسلامی و انقلاب، انگیزه‌ای قوی برای ایجاد وحدت ملی و عزم راسخ در دفع تهاجم خارجی فراهم کرد. حضور داوطلبانه مردم با انگیزه‌های الهی، توانست بر تمامی کمبودهای جبهه‌ها غلبه کند. این مشارکت گسترده نیروهای مردمی، به‌طور مشخص، موازنه قوا را به نفع جمهوری اسلامی تغییر داد.

گروهی از کارشناسان تربیتی در حوزهٔ تعلیم و تربیت آموزش‌وپرورش در پژوهشی با عنوان تحلیل کارکردی معاونت پرورشی در نظام آموزش‌وپرورش از دیدگاه نخبگان تعلیم و تربیت در سال ۱۴۰۱ به تحلیل کارکرد معاونت پرورشی در نظام آموزش‌وپرورش پرداخته‌اند. این پژوهش به روش توصیفی از نوع زمینه‌یابی مقطعی با جمع‌آوری داده‌ها از طریق انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با نخبگان مدیریتی، دانشگاهی و حوزوی و دانش‌آموزی انجام گردیده است. یافته‌های پژوهش نشان داده است که در زمینهٔ عوامل بازدارنده از نگاه نخبگان به ترتیب بودجه و اعتبار ناکافی ۸۷٪، به‌روز نشدن نیروی انسانی ۸۷٪، توجه ناکافی در جذب به‌موقع و ملاک محور دنیوی انسانی ۷۸٪، کمبود شدید نیروی انسانی ۶۵٪، نبود یک برنامه راه مشخص برای آینده معاونت ۶۱٪، اولویت بخش آموزش نسبت به پرورش ۵۶٪، عزل و نصب سیاسی مدیران و عدم ثبات مدیریتی ۵۶٪، عدم فرهنگ‌سازی مناسب برای برنامه‌های پرورشی برای معلمان و والدین ۵۶٪، نیاز به اصلاح قوانین ۴۸٪، نداشتن جایگاه مناسب مربیان پرورشی در مدرسه ۲۸٪ از مهم‌ترین موانع در تحقق حداکثری کارکرد معاونت پرورشی است. از طرفی نیروی انسانی جذب شده دارای تخصص و تعهد و نیز علاقه‌مند به فعالیت‌های فرهنگی ۴۸٪، علاقه خودجوش دانش‌آموزان به فعالیت‌های پورشی ۴۸٪ و مخاطب اثرپذیر و برهه طولانی ارتباط مربیان پرورشی با مخاطبان ۴۳٪ از مهم‌ترین عوامل پیش برنده معاونت پرورشی است. در نهایت با توجه به نتایج حاصله کارکرد معاونت پرورشی ضعیف ارزیابی شده است.

محمود معافی و همکاران، در مقاله روش‌های تولید و سازماندِهی محتوای آموزه‌های دفاع مقدس در برنامه‌های درسی که در سال ۱۳۹۵ در فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۲، شماره ۳ به چاپ رسیده است، ابتدا برخی از اصطلاحات رایج در دانش برنامه‌ریزی درسی مانند تعریف برنامه درسی، فرایند برنامه‌ریزی درسی، عناصر برنامه درسی و برنامه درسی آموزش آمادگی دفاعی تشریح می‌شود، سپس ضمن مقایسه وضعیت موجود و مطلوب برنامه درسی دفاع مقدس، طرحی برای آموزش آمادگی دفاعی برای دوره‌های تحصیلی در ذیل سه ایده کلیدی پیشنهاد و در پایان روش‌های تولید و ارائه محتوا و نحوه سازماندِهی محتوای برنامه درسی دفاع مقدس در قالب دروس مجزا و سایر دروس به شیوه تلفیقی مورد بحث قرار می‌دهد و در انتها پیشنهادهایی برای اصلاح برنامه درسی دفاع مقدس ارائه می‌نماید.

مژده بهرامی و همکاران (۱۴۰۱) به طراحی الگوی مدیریت اثربخش برای نشر ارزش‌های دفاع مقدس، با مطالعه موردی در استان خراسان شمالی، پرداخته است. جامعه آماری شامل ۱۰۰ نفر از مدیران و متصدیان نهادهای استان با ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته با پایایی ۰/۹۴ گردآوری و تحلیل شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مدیریت اثربخش نشر ارزش‌ها نیازمند تمرکز بر چهار بُعد کلیدی است: قانونی، فرهنگی-اجتماعی، آموزشی-پژوهشی و فناوری. درمجموع، ۱۷ عامل و ۷۲ گویه شناسایی شده‌اند که شامل مواردی مانند حمایت مالی، فضاسازی عمومی، برگزاری دوره‌های آموزشی و فعالیت هدفمند در فضای مجازی است. این مدل، چهارچوبی عملیاتی برای سازمان‌ها جهت ترویج مستمر این ارزش‌ها ارائه می‌دهد. تأکید بر بُعد فناوری و حمایت مالی از عوامل حیاتی در این الگو برشمرده شده است.

رمضان شعبانی سارویی (۱۴۰۰) در پژوهشی به طراحی الگوی فرهنگ دفاع مقدس با ریشه در فرهنگ اسلامی-ایرانی پرداخته است. این الگو در سه بُعد اصلی شامل بینشی «مانند خدامحوری و معادباوری»، گرایشی «مانند معنویت‌گرایی و کرامت انسانی» و کنشی «مانند مدیریت جهادی و سبک زندگی انقلابی» با ۳۶ شاخص تعریف شده است. ضرورت تبیین این الگو پس از گذشت دهه‌ها، به‌ویژه در عصر جنگ‌های نیابتی و مواجهه با پدیده‌های

هویت‌ساز نوظهور، بیش از پیش آشکار شده است. محقق معتقد است برای تعمیق و توسعه هویت ملی، باید اقدامات مؤثری صورت پذیرد. این اقدامات شامل گفتمان‌سازی در خانواده‌ها و مراکز آموزشی، مطالبه‌گری از مسئولان و الگوسازی از رزمندگان است. همچنین، تدوین واحد درسی اختصاصی «فرهنگ دفاع مقدس» در مراکز علمی و تولید محتوای رسانه‌ای جدید، از راهکارهای کلیدی برای بازشناسی این فرهنگ اصیل دینی–ایرانی محسوب می‌شود.

پیشینه‌های مذکور با توجه به دارا بودن متغیرهای مشابه نظیر دفاع مقدس و همچنین آموزش‌وپرورش می‌تواند با تحقیق حاضر اشتراک داشته باشد. از طرفی موضوع مدیریت راهبردی در اکثر تحقیقات پیشین مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین به مبحث الگوسازی از دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزه‌های کلیدی کشور مطالعه موردی آموزش‌وپرورش پرداخته نشده است. بنابراین در این تحقیق تعریف جدیدی از الگوسازی دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزه مهم و کلیدی نظام تعلیم و تربیت از طریق آموزش‌وپرورش مورد مطالعه و پژوهش قرار گرفته است.

سؤال پژوهش: دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزۀ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش چه نقشی داشته است؟

هدف پژوهش: بررسی و تبیین نقش دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزۀ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران

۲. مبانی نظری

دفاع مقدس: جنگ ایران و عراق یا جنگ هشت‌ساله (در ادبیات جمهوری اسلامی: جنگ تحمیلی و دفاع مقدّس؛ در منابع عربی و غربی: (جنگ اول خلیج‌فارس) که در عراق با نام قادسیه صدام از آن یاد می‌شد، طولانی‌ترین جنگ متعارف سده بیستم میلادی و دومین جنگ طولانی این قرن پس از جنگ ویتنام بود که نزدیک به هشت سال به طول انجامید. در جنگ عراق با ایران، عراق آغازگر جنگ بود و در روز ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ با حمله سراسری

از طریق هوایی، زمینی و دریایی به مرزها و شهرهای ایران عملاً به یک جنگ تمام‌عیار دست زد. صدام حسین رئیس‌جمهور وقت عراق نیز در روز ۲۶ شهریور ۱۳۵۹ در مجلس نمایندگان عراق اعلام کرد که عراق به‌صورت یک‌جانبه و برخلاف توافق، قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر را لغو و برای بازپس‌گیری مناطقی که ایران از عراق اشغال کرده است اقدام می‌کند. هرچند صدام مدعی بود حمله به ایران در پاسخ به اقداماتی است که این کشور علیه عراق انجام می‌دهد و برخی تحلیلگران و رسانه‌های مخالف با حکومت ایران نیز معتقدند ایران با اقدامات و موضع‌گیری‌هایی عراق را تحریک به حمله به این کشور کرده است، در هر صورت، عراق آغازکننده جنگ و حمله سراسری به ایران بوده است. همچنان که سازمان ملل متحد نیز عراق را به‌عنوان متجاوز و آغازگر جنگ با ایران معرفی کرده است. (جعفری جبلی، ۱۳۸۹).

تعریف نظری الگوسازی از دفاع مقدس: با توجه به نقشه راه تعیین شده براساس سؤال ترسیمی در این پژوهش منظور از الگوسازی، ارائه الگو نیست، بلکه معنا و مفهوم مدّ نظر در پژوهش، سرمشق قرار دادن «دفاع مقدس» در حوزه تعیین شده در سؤال پژوهش «تعلیم و تربیت» است.

تعلیم و تربیت: «آموزش‌وپرورش»، تعریف علم تربیت همانند خود تربیت بسیار مشکل و دشوار است. زیرا هنوز درباره محتوا و روش آن اتفاق‌نظر مشخصی وجود ندارد و علم بودن آن مورد تردید است. پداگوژی (تعلیم و تربیت) از ریشه یونانی است و آن وظیفه برده‌ای بوده است که اداره و هدایت اطفال را به عهده داشته است. بنابراین معنا از تربیت، اهلیّت این فرد به اصطلاح مربی را هم می‌توان تکنیک دانست، هم کاری هنری و هم ناشی شده شده از فلسفه و نیز علم. بعضی از فلاسفه تعلیم و تربیت چون «امانوئل کانت» مشکل تعریف و تربیت را به مشکل بودن ماهیت تربیت ربط می‌دهند و معتقدند: برخلاف آنچه مردم تصور می‌کنند تعلیم و تربیت بزرگ‌ترین و دشوارترین مسائل مبتلا به انسان است. دور کیم،[1] جامعه‌شناس معروف، تعلیم و تربیت را یک نظریه علمی می‌داند که با استفاده از داده‌های علوم دیگر نظیر روان‌شناسی و جامعه‌شناسی به ارزیابی نظام‌ها و روش‌های تربیتی

می‌پردازد و به این طریق عمل مربیان را توضیح داده و هدایت می‌کند. (شکوهی، ۱۳۷۵). به اعتقاد برخی دیگر از صاحب‌نظران، تربیت فعالیتی مداوم، جامع «توجه به همه آنچه برای به کمال رسیدن انسان لازم است، همه ابعاد وجودی و نیازهای فردی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی انسان» و برای همه «فرد فرد جامعه» و برای رشد و تعالی و تکامل انسان و غنای فرهنگی و تعالی جامعه. تربیت هم نیازی مستقل و هم وابسته، هم نهایی و هم واسطه‌ای، هم هدف است و هم وسیله، هم زیربنای اجتماع است و هم غایت است و هم مقصود. (فیوضات یحیی، ۱۳۷۴: چ ۲، ص ۲۱)

تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری: امام (رضوان‌الله‌علیه) فرمودند «معلّمی شغل انبیا است»؛ این فقط یک شعار دل‌خوش‌کن نیست؛ این یک حقیقت قرآنی است: وَ یُعَلِّمُهُمُ الکِتابَ وَ الحِکمَةَ (سوره مبارکه جمعه آیه ۲)؛ ازجمله خصوصیّات پیامبران، تعلیم است. یعنی شما [معلمان] دارید راهی را حرکت می‌کنید که برترین انسان‌های تاریخ بشریّت، آن راه را رفته‌اند و برای آن مقصود و برای آن پیمایش، مبعوث شده‌اند؛ یعنی پیغمبران. تأثیر بی‌نظیر، نقش بی‌نظیر تعلیم و تربیت عمومی در پیشرفت کشور، در سعادت کشور یک مسئله فوق‌العاده مهمّی است. به نظر ما این جزو واضحات است، جزو بدیهیّات است. اگرچه بعضی متأسفانه این امر بدیهی را درست درک نمی‌کنند که آموزش‌وپرورش و تعلیم و تربیت عمومی، زیرساخت اصلیِ سعادت یک ملّت و پیشرفت یک کشور و در جمهوری اسلامی، حرکت به سمت آرمان‌ها است (بیانات در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۰۲/۱۹).

تعریف نظری الگوسازی برای نظام تعلیم و تربیت: الگوسازی در نظام تعلیم و تربیت به معنای فرایند سامان‌مندِ ساخت و تدوین چهارچوب‌های نظری و عملی برای هدایت فرایند تربیت است، به‌گونه‌ای که اجزای مفهومی، ارزشی و روش‌شناختی تربیت در قالب یک ساختار جامع و منسجم درآیند. این الگوها با تکیه بر مبانی انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی و ارزش‌شناسی خاص هر نظام، راهنمای عمل مربیان و سیاست‌گذاران آموزشی محسوب می‌شوند. الگوسازی نه صرفاً ارائه مدل‌های اجرایی، بلکه فرایندی است برای تبیین رابطه بین

اهداف، محتوا، روش‌ها و پیامدهای تربیت در یک نظام فکری معین (خداداد، ۱۳۹۹؛ طاهری، ۱۴۰۱)

تعریف مدیریت راهبردی: مدیریت راهبردی[1]عبارت است از برنامه‌ریزی، نظارت، تجزیه‌وتحلیل و ارزیابی مداوم در جهت توسعه استراتژی‌های مؤثر، اجرا و کنترل نتایج آن‌ها که یک سازمان برای تحقق اهداف خود نیاز دارد. تغییر در محیط‌های کاری سازمان‌ها را ملزم می‌کند که استراتژی‌های موفقیت خود را دائماً ارزیابی کنند (https://modirban.com).

آموزش‌وپرورش: وزارت آموزش‌وپرورش نام سازمان آموزش کشوری ایران است که مسئولیت آموزش کودکان و نوجوانان و نیز تربیت معلم را در این کشور بر عهده دارد. در ایران این وزارتخانه از سال ۱۳۴۳ که از وزارت فرهنگ جدا گردید مسئولیت آموزش عالی (دانشگاه‌ها) را نیز عهده‌دار بوده است؛ اما پس از تشکیل وزارت علوم، برای اداره امور دانشگاه‌ها و امور پژوهشی در سطوح عالی، وزارت آموزش‌وپرورش وظیفه آموزش رایگان همه افراد در مقاطع پیش‌دبستان، دبستان، دوره اول متوسطه، دوره دوم متوسطه و همچنین اداره دانشگاه فرهنگیان برای تربیت معلم و دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی را بر عهده دارد. همچنین تمامی مهد کودک‌ها باید برای فعالیت خود از وزارت آموزش‌وپرورش مجوز بگیرند. وزارت آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران، دارای جداسازی جنسیتی از پایین‌ترین مقطع است و آموزش آن، مفاهیم مذهبی (دین رسمی کشور) را به‌همراه دارد. پس از انقلاب ۱۳۵۷، آموزش در ایران به شکل کلی، «اسلامی‌سازی» شد.

۳. روش‌شناسی و ابزار تحقیق

با توجه به این‌که مطالعه و بررسی وقایع اتفاق افتاده گذشته مورد مطلوب است و توصیفی از گذشته ارائه شده است، روش این پژوهش تاریخی–توصیفی است. بنابراین آن بخشی که از مدارک وقایع و اتفاقات گذشته به‌دست‌آمده است تاریخی و در بحث کشف حقایق در زمان حال حاضر توصیفی است.

1- Strategic-Management

۳-۱. سنجش اعتبار کیفی پژوهش

با توجه به این‌که کدگذاری یافته‌ها برای احصا مقوله‌های اصلی پژوهش در دو مرحله انجام شده است، به جهت بالا بردن ضریب پایایی و روایی پژوهش و همچنین کیفیت‌بخشی به میزان اعتبار پژوهش از فرمول ویلیام پی اسکات استفاده شده است.

۳-۲. نمونه‌گیری و حجم نمونه

در این پژوهش نمونه‌گیری به‌صورت غیر تصادفی «هدفمند» انجام گردیده است. درواقع نمونه‌ها از میان اقشار معلّم و فرهنگی آموزش‌وپرورش و مسئولان اداری این سازمان انتخاب گردیده است. البته اگر رزمنده‌ای که در دوران دفاع مقدس نقش معلمی را نیز داشته است در اولویت قرار داشت. بنابراین نمونه‌های انتخاب شده سنخیت لازم با عنوان و اهداف پژوهش را دارند.

۳-۳. ویژگی‌های جامعه آماری

جامعه آماری ارتباط مستقیمی با عنوان پژوهش، سؤال و هدف پژوهش دارند. بنابراین جامعه آماری این تحقیق ۲۰ نفر از اقشار معلّم، فرهنگی آموزش‌وپرورش که مستقیم با تعلیم و تعلّم و فرهنگی، تربیتی و پرورشی ارتباط داشته‌اند انتخاب گردیده است. و نیز رزمندگانی که علاوه بر جنگیدن، نقش معلمی را در دوران هشت سال دفاع مقدس در کنار سایر رزمندگان اسلام به عهده داشته‌اند. همچنین مسئولان و مدیران آموزش‌وپرورش به‌عنوان کسی که اثرات دفاع مقدس در حوزه آموزش‌وپرورش را درک نموده‌اند.

جدول ۱: میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان و درصد فراوانی

ردیف	میزان تحصیلات	تعداد	درصد فراوانی
۱	کارشناسی	۸	٪۴۰
۲	کارشناسی ارشد	۵	٪۲۵
۳	دکتری	۷	٪۳۵
جمع کل		۲۰ نفر	٪۱۰۰

جدول ۲: گروه شغلی پاسخ‌دهندگان و درصد فراوانی

ردیف	نوع شغل	دوران دفاع مقدس	دوران بعد از دفاع مقدس	جمع	درصد فراوانی
۱	معلم	۳	۶	۹	٪۴۵
۲	رزمنده معلم	۵	--	۵	٪۲۵
۳	مدیر یا مسئول اداری	۴	۱	۵	٪۲۵
۴	سایر	--	۱	۱	٪۰/۵
جمع کل		۲۰		۲۰	٪۱۰۰

جدول ۳: سابقه خدمت پاسخ‌دهندگان و ضریب فراوانی

ردیف	سابقه خدمت	تعداد	درصد فراوانی
۱	۲۰ سال خدمت	۴	٪۲۰
۲	۳۰ سال خدمت	۷	٪۳۵
۳	بالای ۳۰ سال خدمت	۹	٪۴۵
جمع		۲۰	٪۱۰۰

۳-۴. نوآوری پژوهش

نوآوری اصلی این تحقیق در تمرکز بر «نقش آموزه‌های دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزهٔ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش» است. درحالی‌که تحقیقات قبلی عمدتاً بر جنبه‌های فرهنگی، مدیریتی، یا تاریخی دفاع مقدس تمرکز کرده‌اند، این پژوهش برای اولین بار به شکل نظام‌مند و راهبردی، نقش آموزه‌های دفاع مقدس را به‌عنوان یک الگو برای مدیریت نظام تعلیم و تربیت در ساختار آموزش‌وپرورش تبیین می‌کند. به عبارت دیگر، نوآوری در تلفیق سه مؤلفه «دفاع مقدس»، «مدیریت راهبردی» و «آموزش‌وپرورش» به‌عنوان یک مطالعه موردی جدید است.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. نقش دفاع مقدس و نمادهای الگوی سازی آن از دیدگاه مقام معظم رهبری

۱. ضرورت انتقال مفاهیم دفاع مقدس به نسل جوان: (بیانات در دیدار پیشکسوتان و فعالان دفاع مقدس و مقاومت ۱۴۰۲/۰۶/۲۹)
۲. تربیت جوانان؛ فتح الفتوح انقلاب اسلامی (دفاع مقدس): (۱۳۹۶/۱۲/۱۹)
۳. اقتدار ملی، امنیت ملی، عزت ملی، محصول دفاع مقدس: (۱۳۹۶/۱۲/۱۹)
۴. ایجاد هویت اسلامی: (۱۳۹۶/۱۲/۱۹)
۵. تقویت اراده و عزم و ایمان: (۱۳۹۶/۱۲/۱۹)
۶. بصیرت افزایی و دشمن‌شناسی: (۱۳۹۶/۱۲/۱۹)
۷. حفظ و تقویت روحیه انقلابی و حرکت روبه‌جلو: (۱۳۹۶/۰۳/۰۳)
۸. روحیه مقاومت و تقویت ایمان: (۱۳۹۶/۰۳/۰۳)
۹. تقویت پایه‌های انقلاب و هویت ملی: (۱۳۹۶/۰۳/۰۳)
۱۰. خاطرات دفاع مقدس ثروت ملی: (۱۳۹۶/۰۳/۰۳)
۱۱. دفاع مقدس عرصه بروزِ روحیه اسلامی، انقلابی و خصلت‌های مسلمان همچون هویت ملی، واقع‌گرایی، هنر انقلابی، تجربه نصرت الهی، هویت اسلامی، روحیه انقلابی: (۱۳۹۶/۰۳/۰۳)
۱۲. احساس عزّت، استقلال و خودباوری ملی، برکات جنگ برای امروز و فردا. (بیانات در دیدار جمعی از مدیران و فعالان فرهنگی دفاع مقدس (۱۳۷۹/۰۷/۰۶)
۱۳. احساس اتّکا به نفس، احساس عزّت، احساس استقلال و احساس خودباوریِ ملیِ: (۱۳۷۹/۰۷/۰۶)
۱۴. ایجاد شجاعت و اتکا به نفس: (۱۳۷۵/۰۹/۲۴)
۱۵. ایجاد تعصب و غیرت ملی: (۱۳۸۵/۰۷/۲۹)
۱۶. بصیرت افزایی برای نسل آینده انقلاب: (۱۳۷۸/۰۲/۱۴)
۱۷. ایجاد روحیه تلاش و کوشش: (۱۳۸۷/۰۸/۰۸)

۱۸.ایجاد رشد و بالندگی در عرصه هنر: (۱۳۸۸/۰۶/۲۴)
۱۹.مظهر شکوفایی استعدادها و ظرفیت جوانان انقلابی: (۱۳۸۸/۰۶/۲۴)
۲۰.مظهر حماسه، معنویت، دین‌داری، آرمان‌خواهی، ایثار، ازخودگذشتگی، ایستادگی، پایداری مقاومت، تدبر و حکمت: (۱۳۸۸/۰۶/۲۴)
۲۱.منبع عظیم معارف: (۱۳۸۸/۰۶/۲۴)
۲۲.اگر دفاع مقدس درست روایت شود اثراتش ماندگار می‌شود: (۱۳۷۹/۰۷/۰۶)
۲۳.نقش دفاع مقدس در سبک زندگی ایرانی اسلامی: (۱۳۹۵/۰۷/۰۵)

۴-۲. نظام تعلیم و تربیت

در هجمه فرهنگی غرب و تحولات بنیادین و سریع عناصر فرهنگی و هویتی جوامع که به مدد فناوری اطلاعات و ارتباطات و رسانه‌های مدرن، عرصه مناسبات و تبادلات فرهنگی را در گستره جهانی بسط داده؛ اتکا به میراث فرهنگی اسلامی و ملی در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و آموزشی کشور اجتناب‌ناپذیر شده است (آذرشب و همایونی،۱۳۹۴: ۸۹). دفاع مقدس یکی از درخشان‌ترین عرصه‌های تبلور فرهنگ غنی ملت ایران است. گنجینه‌ای بزرگ و ماندگار از ظهور و بروز ارزش‌های والای انسانی که می‌تواند مانند ذخیره‌ای مانا در تاریخ ایران اسلامی، به‌عنوان پشتوانه فرهنگی و ملی، مسیر رشد و شکوفایی انقلاب اسلامی باشد. دفاع مقدس، به‌عنوان مولود مبارک انقلاب اسلامی، یک واقعه تاریخی نیست که آن را پایانی باشد، بلکه فرهنگی همیشه جاری و ساری است که از برکات آن می‌توان به‌عنوان الگویی برای آینده انقلاب، به‌ویژه در برپایی تمدن نوین اسلامی بهره‌مند شد (وجدانی، ۱۳۹۸: ۱۳۵). از ابعاد مهم دفاع مقدس، جنبه‌های فرهنگی و نقش تربیتی و هویت آفرینی آن است. اکنون با گذشت بیش از سه دهه از پایان آن، همچنان ارزش‌آفرینی‌ها و دستاوردهای فرهنگی آن دوران مبنای مهمی برای تربیت انسان، با هدف دستیابی به حیات طیبه است. موضوع «حیات طیبه» به‌عنوان دال مرکزی و گفتمان حاکم بر «سند تحول بنیادین آموزش‌وپرورش» قرار گرفته است. (مبانی نظری تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت، ۱۳۹۰: ۲۷۲)

پرورش اندیشه و تعالی فکر سرلوحه تعلیم و تربیت هر قوم و ملتی است که از طریق آن می‌توان به سطوح والای زندگی فردی و اجتماعی دست یافت. آموزش‌وپرورش در تربیت انسان‌های موفق نقش به سزا دارد. نظام آموزشی پویا هرلحظه باید در فکر نو شدن باشد و مطمئناً هیچ تحولی در آموزش‌وپرورش رخ نخواهد داد مگر این‌که ابتدا در نحوه نگرش مدیران به‌عنوان رهبران نظام آموزش‌وپرورش تغییر حاصل شود. مدیریت بر سازمان‌های آموزشی و پرورشی دشوارترین، ظریف‌ترین، با اهمیت‌ترین و مؤثرترین هنر و دانش به حساب می‌آید. زیرا آموزش‌وپرورش توأم با مدیریت مناسب از یک‌سو تبدیل انسان‌های خام به انسان‌های خلاق، بالنده و رشد یافته است و از سوی دیگر تضمین‌کننده احتیاجات نیروی انسانی هر جامعه در سطوح مختلف و در نقش‌های متفاوت است. مدیریت آموزش‌وپرورش در حقیقت کوششی است بخردانه برای بالا بردن کیفیت تعلیم و تعلّم انسان‌هایی که بار سنگین تحول فردی و جمعی را بر دوش دارند. مدیریت کارساز و کارآمد می‌تواند با بالا بردن درجه رضایت کارمندان و دانش‌آموزان، پیوند استوار با اولیا، کاهش افت تحصیلی، نوآوری و خلاقیت، بهره‌گیری مناسب از منابع مالی و انسانی و ... فراگیران را به انسان‌هایی شایسته مبدل سازد. بنابراین ضرورت دارد مدیران در سطوح عالی، میانی و به‌ویژه در مدارس با اصول و مبانی نظریه‌ها و روش‌های جدید مدیریت آشنا گردند و با بهره‌گیری از هنر، علم و تجربه مدیریت به طریق بایسته و شایسته چون اسوه حسنه به رهبری دانش‌آموزان و معلمان و غیره پرداخته، با مطالعه عمیق و مستمر در موضوعات و مسائل مدیریت آموزشی و بیان تجربه و دیدگاه‌های خود، محیط مدارس را متعادل سازند و فضای آموزشگاه‌ها را به فضای گرم، صمیمی، روح‌افزا، پرتلاش و با نشاط تبدیل نموده و از این طریق اعتلای آموزش‌وپرورش کشور را محقق گردانند (صافی، ۱۳۸۱).

۴-۳. جایگاه و نقش دفاع مقدس در بخش‌های تعلیمی، تربیتی آموزش‌وپرورش

۱. اهمیت جایگاه معارف انقلاب در ساختار آموزش‌وپرورش: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان قلب نظام آموزشی، ملزم به انطباق محتوای کتب با سند

تحول بنیادین است؛ به‌طوری‌که باید پیام‌ها و معارف انقلاب اسلامی در تمام متون درسی گنجانده شوند، نه صرفاً در دروس دینی. تأکید مقام معظم رهبری بر نفوذ کلام معلمان در هر درسی، اهمیت نهادینه کردن این معارف را نشان می‌دهد. علی‌رغم این تأکیدات و الزامات بالادستی، حوزه یادگیری مستقلی با عنوان «انقلاب اسلامی و دفاع مقدس» در ساختار یازده‌گانه کنونی وجود ندارد. این فقدان ساختاری، موجب غفلت از جایگاه راهبردی دفاع مقدس شده و حتی درس آمادگی دفاعی زیرمجموعه «آداب و مهارت‌های زندگی» قرار گرفته است که می‌تواند آسیب‌زا باشد. (مذاکرات جلسه سوم کمیته تفاهم‌نامه مشترک).

۲. ضرورت بازنگری در برنامه‌ریزی درسی برای ترویج معارف دفاع مقدس: با افزایش غنای ادبیات و منابع دانشی دفاع مقدس، ترویج این معارف در کتب درسی یک اولویت قانونی و حیاتی برای بقای کشور و حفظ دستاوردهای انقلاب است. دانش‌آموزان باید با تکیه بر این علوم، برای دفاع از اعتقادات و کیان کشور در برابر هجمه‌های بیرونی تجهیز شوند. برنامه‌ریزان درسی موظف‌اند اهداف و محتوای دروس را براساس نیازهای روز و یافته‌های جدید بازنگری کنند. ازآنجایی‌که مفاهیم دفاع مقدس ماهیت بین‌رشته‌ای پیدا کرده‌اند، آموزش صرفاً از طریق کتب آمادگی دفاعی کافی نیست. لازم است تمام حوزه‌های درسی با توجه به ماهیت خود، به غنی‌سازی محتوایی و فرهنگ‌سازی در این زمینه کمک کنند تا حس وطن‌دوستی تعمیق یابد (الهامی و آرش، ۱۳۹۹).

۴-۴. تقسیم‌بندی مدیریت راهبردی در تعلیم و تربیت

نظام مدیریت راهبردی در بخش تعلیم و تربیت به دو دسته عوامل فرایندی که بیشتر معطوف به مباحث کیفی و عوامل عملکردی که بیشتر ناظر بر مباحث کمی، ساختاری و تجهیزات است، تقسیم شده است (سرکارآرانی، ۱۳۸۷).

عوامل فرایندی (مفهومی): ۱. گسترش آگاهی و درک روشن نسبت به اهمیت و ضرورت تغییر و سود در مدرسه نزد معلمان، دانش‌آموزان، والدین و سایرین؛ ۲. ایجاد باور عمیق نسبت به‌ضرورت تغییر برای بهبود؛ ۳. توسعه دانش، نگرش و مهارت در عوامل مدرسه و خانه؛ ۴. شناسایی فرایند آموزشی، تربیتی، اداری، پشتیبانی و اطلاعاتی؛ ۵. تجزیه‌وتحلیل فرایندها و تشخیص مسائل و مشکلات اصلی؛ ۶. تدوین استراتژی‌ها و راه‌حل‌های مطمئن جهت بهبود مدرسه؛ ۷. برنامه‌ریزی برای اجرای استراتژی‌ها و تصمیمات اساسی؛ ۸. ارزشیابی مستمر از عملکردها و تغییرات؛ ۹. استمرار بهبود کیفیت.

عوامل ساختاری (عملکردی): ۱. تشکیل کمیته بهبود کیفیت در مدرسه؛ ۲. دسته‌بندی و تدوین فرایندهای جهت تغییر با بهبود؛ ۳. بررسی و اولویت‌بندی نیازها و کارهای اساسی و مهم؛ ۴. تعیین افراد خاص برای اجرا، ارزشیابی و بررسی آنچه برنامه‌ریزی شده و باید تحقق یابد؛ ۵. اقدام براساس روش‌های استاندارد و بهینه و جدید؛ ۶. استمرار اقدامات برای بهبود و ارتقا.

۴-۵. موانع مدیریت راهبردی در نظام تعلیم و تربیت

برای اعمال درست مبانی و اصول ترسیم شده در بخش تعلیم و تربیت موانعی وجود دارد که بایستی برطرف نمود تا بتوان نتیجه مطلوب از عملکردها در بخش نظام تعلیم و تربیت به دست آورد. این موانع به این شرح بیان می‌گردد: ۱. کمبود امکانات (فضا-تجهیزات و بودجه)؛ ۲. عدم همکاری مسئولان؛ ۳. حجم زیاد کارها؛ ۴. انجام کارهای خدماتی-تعمیراتی و اجرایی؛ ۵. وجود مقررات دست و پاگیر؛ ۶. عدم همکاری اولیا و پرسنل مدرسه؛ ۷. عدم ثبات مدیریت؛ ۸. ازدیاد بخشنامه‌ها؛ ۹. کافی نبودن آموزش‌های مخصوص مدیران؛ ۱۰. کمبود ضوابط معقول و منطقی برای نظارت و ارزشیابی مدیران؛ ۱۱. قرار گرفتن رابطه به‌جای ضابطه؛ ۱۲. مدارس دو نوبته؛ ۱۳. نداشتن حق انتخاب دبیران؛ ۱۴. عدم شرکت مدیران در تصمیم‌گیری (صافی، ۱۳۷۰).

۴-۶. نقش مدیران در نظام تعلیم و تربیت

هدف اصلی مدیریت تسهیل امر آموزش و یادگیری است. مدیران با استفاده از سه رکن مهارت فنی، نیروی انسانی و مهارت ادراکی برای نیل به اهداف تعلیمی و تربیتی اقدام می‌نمایند (علاقه‌مند، ۱۳۸۰).

با توجه به موارد ذکر شده برای مدیران در نظام تعلیم و تربیت نقش‌های عمومی و تخصصی فراوانی ذکر شده است که مهم‌ترین موارد مربوط به نقش مدیران در نظام تعلیم و تربیت بدین شرح است:

وظایف عمومی: ۱. برنامه‌ریزی؛ ۲. سازماندِهی؛ ۳. هدایت و رهبری؛ ۴. نظارت و کنترل؛ ۵. ارتباط.

وظایف خاص: ۱. برنامه‌ریزی آموزشی و تدریس؛ ۲. امور دانش‌آموزان؛ ۳. امور کارکنان؛ ۴. روابط مدرسه و اجتماع؛ ۵. تسهیلات و تجهیزات آموزشی؛ ۶. امور اداری و مالی.

۵. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها

تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها در دو بخش کیفی و کمّی انجام شده است. برای تجزیه‌وتحلیل کیفی یافته‌های تحقیق حاصل از مطالعه و بررسی اسناد و مدارک از تکنیک تحلیل محتوای کیفی داده‌ها بهره گرفته شده است. درواقع روش انباشتی «بدون مقوله» انجام شده است. بنابراین بر طبق این روش تجزیه‌وتحلیل برای یافته‌ها، پژوهشگر از بررسی و مطالعه اسناد و مدارک در چهارچوب سؤال و هدف پژوهش، به یک کلیات دسته‌بندی شده در قالب نقش «دفاع مقدس» رسیده است. و همچنین در بخش تجزیه‌وتحلیل کمّی یافته‌ها از ابزار «پرسش‌نامه» محقق ساخته مبتنی بر دستیابی بر هدف و سؤال تحقیق بهره گرفته شده است.

الف. تجزیه‌وتحلیل کیفی داده‌ها حاصل از مطالعه منابع تاریخی و کتابخانه‌ای در مورد نقش آموزه‌های دفاع مقدس در مدیریت حوزهٔ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران

۱. مرحله اول دسته‌بندی داده‌ها «کدگذاری و مقوله‌بندی»:

- کدها:
  - ۲/۰۱- ضرورت شناخت و معرفی درست دفاع مقدس (منبع: بیانات رهبر معظم انقلاب)
  - ۲/۰۲- تربیت جوانان خردمند، مؤمن، پارسا، بصیر و مقاوم (منبع: بیانات رهبر معظم انقلاب)
  - ۲/۰۳- شکوفایی استعدادها در جنگ (منبع: بیانات رهبر معظم انقلاب)
  - ۲/۰۴- دفاع مقدس منبع عظیم معارف (منبع: بیانات رهبر معظم انقلاب)
  - ۲/۰۵- لزوم روایت درست دفاع مقدس (منبع: بیانات رهبر معظم انقلاب)
  - مقوله‌ها:
  - ۲/۱۶- توسعه برنامه‌های آموزشی: گنجاندن مفاهیم دفاع مقدس در برنامه‌های درسی به‌منظور تربیت نسلی آگاه، متعهد و کارآمد.
  - ۲/۱۷- تربیت نیروی انسانی: تربیت مدیران و معلمان با الگوگیری از فرماندهان و رزمندگان دفاع مقدس (تدبیر، حکمت، شجاعت، ...)
  - ۲/۱۸- ارتقای کیفیت آموزش: استفاده از تجربیات دفاع مقدس برای ایجاد تحول در نظام آموزشی و ارتقای کیفیت یادگیری.
  - ۲/۱۹- توسعه پژوهش: تشویق و حمایت از پژوهش‌های مرتبط با دفاع مقدس در حوزه تعلیم و تربیت.

ب. مرحله دوم پردازش داده‌ها:

با توجه به مطالب ارائه شده، در بخش «الف» پردازش داده‌ها برای تبیین نقش آموزه‌های دفاع مقدس در مدیریت حوزهٔ نظام تعلیم و تربیت از طریق آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران پردازش این بخش به شرح زیر ارائه می‌گردد:

۱. ضرورت شناخت و معرفی درست دفاع مقدس: یافته‌ها بر ضرورت شناخت و معرفی درست دفاع مقدس به نسل‌های آینده تأکید دارد. آموزش‌وپرورش می‌تواند با ارائه

اطلاعات دقیق و صحیح درباره دفاع مقدس، به شناخت صحیح این دوران در بین دانش‌آموزان کمک کند.

۲. تربیت جوانان خردمند، مؤمن، پارسا، بصیر و مقاوم: دفاع مقدس به‌عنوان عاملی برای تربیت جوانان خردمند، مؤمن، پارسا، بصیر و مقاوم معرفی شده است. آموزش‌وپرورش می‌تواند با الگوگیری از این ویژگی‌ها، به تربیت دانش‌آموزانی با این خصوصیات کمک کند.

۳. شکوفایی استعدادها در جنگ: جنگ به‌عنوان مظهر شکوفایی استعدادها مطرح شده است. آموزش‌وپرورش می‌تواند با ایجاد فرصت‌های مناسب، به شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان کمک کند.

۴. دفاع مقدس منبع عظیم معارف: دفاع مقدس به‌عنوان منبع عظیم معارف معرفی شده است. آموزش‌وپرورش می‌تواند با بهره‌گیری از این منبع غنی، به غنای محتوای آموزشی خود بیفزاید.

۵. لزوم روایت درست دفاع مقدس: لزوم روایت درست دفاع مقدس مورد تأکید قرار گرفته است. آموزش‌وپرورش می‌تواند با ارائه روایت‌های صحیح و مستند از دفاع مقدس، به جلوگیری از تحریف این دوران کمک کند.

ج. مرحله سوم قضاوت «تصمیم‌گیری»

با توجه به مطالب عنوان شده در دو بخش «الف: دسته‌بندی داده‌ها کدگذاری و مقوله‌بندی و ب: پردازش داده‌ها» برای هدف پژوهش: «نقش آموزه‌های دفاع مقدس در مدیریت حوزۀ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش» قضاوت و تصمیم‌گیری به این شرح بیان می‌شود:

ضرورت شناخت و معرفی درست دفاع مقدس:

- مقابله با جنگ نرم: با توجه به لزوم مقابله با جنگ نرم، تبیین دستاوردهای دفاع مقدس و آگاه‌سازی دانش‌آموزان نسبت به تهدیدات دشمنان، می‌تواند به تقویت بنیه اعتقادی و ایمانی آنان کمک کند.

- بهره‌گیری از هنر در ترویج ارزش‌های دفاع مقدس: هنر (شعر، داستان، فیلم، نقاشی، موسیقی) می‌تواند ابزاری مؤثر برای ترویج ارزش‌های دفاع مقدس و انتقال پیام آن به نسل‌های آینده باشد.
- ب) تربیت جوانان خردمند، مؤمن، پارسا، بصیر و مقاوم:
- ترویج فرهنگ ایثار و شهادت: معرفی الگوهای ایثار و شهادت از دوران دفاع مقدس، می‌تواند روحیه فداکاری، ازخودگذشتگی و خدمت به جامعه را در دانش‌آموزان تقویت کند.
- تربیت نسلی آگاه و بصیر: آشنایی با تاریخ انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، می‌تواند به تربیت نسلی آگاه، بصیر و مسئولیت‌پذیر کمک کند که قادر به تحلیل مسائل و تصمیم‌گیری درست در شرایط مختلف باشد.
- ترویج فرهنگ ورزش و سلامت: دفاع مقدس یادآور اهمیت آمادگی جسمانی و روحی برای دفاع از کشور است. تشویق دانش‌آموزان به ورزش و فعالیت‌های بدنی، می‌تواند به ارتقای سلامت جسمانی و روانی آنان کمک کند.
- آموزش فنون نظامی و دفاعی: آموزش‌های نظامی و دفاعی می‌تواند آمادگی دانش‌آموزان را برای مقابله با تهدیدات احتمالی افزایش دهد.
- توسعه فرهنگ مشارکت اجتماعی: دفاع مقدس نمونه‌ای از مشارکت گسترده مردم در دفاع از کشور است. تشویق دانش‌آموزان به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و داوطلبانه، می‌تواند به توسعه فرهنگ مشارکت اجتماعی کمک کند.
- تربیت شهروندان مسئولیت‌پذیر: آشنایی با حقوق و وظایف شهروندی و تشویق به ایفای نقش فعال در جامعه، می‌تواند به تربیت شهروندان مسئولیت‌پذیر کمک کند.
- ارتباط با نهادهای مذهبی و دینی: تعامل اثربخش با مساجد، مراکز مذهبی، علما و صاحب‌نظران دینی می‌تواند در انتقال ارزش‌های دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل جوان مؤثر باشد.

- پیوند با مسائل جامعه: ایجاد پیوند مؤثر با موضوعات و مسائل جامعه می‌تواند از طریق طرح مسائل و چالش‌های دوران دفاع مقدس و درس‌های آموخته شده از آن دوران، ارتباط نظام آموزشی با واقعیت‌های جامعه را تقویت کند.
- نظام تربیت معلم: ایجاد نظام ملی تربیت معلم و دانشگاه ویژه فرهنگیان و طراحی و ارتقای نظام تربیت حرفه‌ای معلمان می‌تواند فرصتی برای تربیت معلمان آشنا با ارزش‌های دفاع مقدس و توانمند در انتقال این ارزش‌ها به دانش‌آموزان فراهم کند.
- تأمین، حفظ و ارتقا سلامت جسمی، روانی و اجتماعی دانش‌آموزان: دوران دفاع مقدس با تمام سختی‌ها، ایثار و ازخودگذشتگی‌ها، می‌تواند بستری مناسب برای آموزش و تقویت سلامت روانی و اجتماعی دانش‌آموزان باشد. به‌عنوان مثال، می‌توان از خاطرات رزمندگان، ایثارگران و خانواده‌های شهدا برای ترویج ارزش‌های صبر، شکیبایی، همدلی و نوع‌دوستی استفاده کرد. همچنین، پرداختن به جنبه‌های روان‌شناختی جنگ و اثرات آن بر افراد و جامعه، می‌تواند به درک بهتر مسائل و مشکلات روانی و اجتماعی دانش‌آموزان کمک کند.

شکوفایی استعدادها در دفاع مقدس:

- ایجاد شبکه‌های یادگیری: ایجاد شبکه‌ای از محیط‌های یادگیری مانند پژوهش‌سراها، اردوگاه‌ها، موزه‌ها و تعامل مدارس با این محیط‌ها می‌تواند زمینه را برای بازدید دانش‌آموزان از مناطق عملیاتی دفاع مقدس، موزه‌های جنگ و یادمان‌های شهدا فراهم کند.
- ارتباط با مراکز علمی و پژوهشی: برقراری ارتباط سازمان‌یافته مراکز علمی ـ پژوهشی با نظام تعلیم و تربیت و بهره‌مندی از پشتیبانی علمی و تخصصی حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها می‌تواند به تولید محتوای علمی و پژوهشی مرتبط با دفاع مقدس و ترویج آن در مدارس کمک کند.

- پرورش خلاقیت‌های هنری: دفاع مقدس می‌تواند منبع الهام برای خلق آثار هنری باشد. حمایت از دانش‌آموزان هنرمند و تشویق آنان به خلق آثار هنری با موضوع دفاع مقدس، می‌تواند به پرورش خلاقیت‌های هنری آنان کمک کند.
- پژوهش و نوآوری: توسعه زمینه پژوهشگری و افزایش توانمندی‌های حرفه‌ای معلمان و استقرار نظام خلاقیت و نوآوری می‌تواند به تولید محتوای آموزشی نوآورانه و جذاب در زمینهٔ دفاع مقدس منجر شود.

دفاع مقدس منبع عظیم معارف:

- تقویت هویت اسلامی- ایرانی: دفاع مقدس نمادی از ایثار، فداکاری و ولایت‌مداری است. گنجاندن مفاهیم و ارزش‌های دفاع مقدس در برنامه‌های درسی و فعالیت‌های پرورشی، می‌تواند به تعمیق هویت اسلامی-ایرانی دانش‌آموزان کمک کند.
- تقویت وحدت ملی و انسجام اجتماعی: دفاع مقدس نمادی از اتحاد و همدلی مردم ایران در برابر دشمنان است. تبیین این وحدت و همدلی، می‌تواند به تقویت انسجام اجتماعی و جلوگیری از تفرقه و اختلاف کمک کند.
- اجرای برنامه‌های جاذب و متنوع به‌منظور استفاده مفید و سازنده از اوقات فراغت دانش‌آموزان: دفاع مقدس، با توجه به تنوع فعالیت‌ها و رویدادهای آن، می‌تواند منبع الهام‌بخش برای طراحی برنامه‌های متنوع و جذاب برای اوقات فراغت دانش‌آموزان باشد. برگزاری اردوهای راهیان نور، مسابقات فرهنگی و هنری با موضوع دفاع مقدس، نمایش فیلم و تئاتر، برپایی نمایشگاه‌های عکس و اسناد و دعوت از رزمندگان و ایثارگران برای سخنرانی و بیان خاطرات، ازجمله این برنامه‌ها هستند.

دفاع مقدس، به‌عنوان یک رویداد ملی و فراگیر، ظرفیت بالایی برای ایجاد انسجام و همدلی در بین اقشار مختلف جامعه دارد. با استفاده از این ظرفیت، می‌توان مشارکت نهادهای مختلف ازجمله خانواده، مدرسه، سازمان‌های اجتماعی و اداری را در ترویج ارزش‌های دفاع

مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت جلب کرد. همچنین، می‌توان از دفاع مقدس به‌عنوان یک الگو برای تقویت نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی در جامعه استفاده کرد. به‌طور خلاصه، بُعد عاطفی و رفتاری دفاع مقدس، با توجه به ارزش‌های انسانی و اخلاقی والایی که در آن تجلی یافته است، می‌تواند نقش مهمی در تربیت نسلی متعهد، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر و وطن‌دوست داشته باشد.

تجزیه‌وتحلیل کمّی یافته‌ها «پرسش‌نامه»

تجزیه تحلیل کمّی روشی است که به کمک تجزیه تحلیل کیفی داده‌ها آمده و برای تبیین آن اقدام می‌نماید. براساس کدگذاری و مقوله‌های به‌دست‌آمده؛ یک پرسش‌نامه که دارای ۱۲ سؤال است، در محور اصلی پژوهش تهیه، تنظیم و در بین جامعه آماری پژوهش در قالب فرم پرسش‌نامه اینترنتی در سایت:

https://survey.porsline.ir/n/survey/1723212/results/report

بارگذاری و توزیع گردید. هدف پرسش‌نامه تعیین نقش الگویی دفاع مقدس در هدف پژوهش از دیدگاه کارشناسان و خبرگان این حوزه بوده است.

جدول ۴: پاسخ جامعه آماری پژوهش به پرسش‌نامه به‌صورت کلی در یک نگاه

شماره پرسش		تعداد عددی پاسخ‌های دریافتی برای پرسش‌ها						تجزیه تحلیل آماری پاسخ‌ها		
مقوله		بسیار زیاد	زیاد	نه‌چندان زیاد	کم	بسیار کم	جمع نمرات	میانگین متوسط	درصد فراوانی
الف	یک	---	---	۱۱	۹	---	۵۱	۱۰/۲	٪۱۷
	دو	---	---	۷	۱۳	---	۴۷	۹/۴	٪۱۵/۶
	سه	---	---	۸	۶	۶	۴۲	۸/۴	٪۱۲
ب	چهار	---	۴	۵	۷	۴	۴۹	۵	٪۱۶
	پنج	---	---	۶	۱۰	۴	۴۲	۸/۴	٪۱۴
	شش	---	---	۶	۱۰	۴	۴۲	۸/۴	٪۱۴
ج	هفت	---	---	۷	۹	۴	۴۳	۸/۶	٪۱۴/۴
	هشت	----	---	۸	۸	۴	۴۴	۸/۸	٪۱۴/۶
	نه	---	---	۸	۱۲	---	۴۸	۹/۶	٪۱۶

شماره پرسش		تعداد عددی پاسخ‌های دریافتی برای پرسش‌ها						تجزیه تحلیل آماری پاسخ‌ها		
مقوله		بسیار زیاد	زیاد	نه‌چندان زیاد	کم	بسیار کم	جمع نمرات	میانگین متوسط	درصد فراوانی
د	ده	---	---	۷	۱۰	۳	۴۴	۸/۸	٪۱۴/۶
	یازده	---	---	۶	۱۴	---	۴۶	۹/۲	٪۱۵/۴
	دوازده	---	---	۸	۸	۴	۴۴	۸/۸	٪۱۴/۶
جمع کل		---	۸	۸۷	۱۱۶	۳۳	۲۴۴		
درصد فراوانی		---	٪۵	٪۳۵	٪۴۷	٪۱۳	٪۱۰۰		

۵-۱. تجزیه‌وتحلیل کمّی

الف) مقوله توسعه برنامه‌های آموزشی «گنجاندن مفاهیم دفاع مقدس در برنامه‌های درسی»: با توجه به مطالب ارائه شده جدول شماره (۴) برای مقولهٔ «الف» از نظر جامعه آماری پژوهش از دفاع مقدس به میزان ۴۶/۶ ٪ به‌عنوان الگویی برای تربیت نسلی آگاه و متعهد از طریق برنامه‌های درسی و همچنین متناسب‌سازی محتوای آموزشی با نیازها و سطح درک دانش‌آموزان از طریق روش‌های نوین آموزشی به شکلی جذاب و مؤثر در مدارس بین دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گرفته است. درواقع ضریب فراوانی و نفوذ عددی مقولهٔ «الف» هدف پژوهش برابر است با ۴۶/۶٪

ب) مقوله تربیت نیروی انسانی «تربیت مدیران و معلمان با الگوگیری از فرماندهان دفاع مقدس»: با توجه به مطالب ارائه شده جدول شماره (۴) برای مقولهٔ «ب» از نظر جامعه آماری پژوهش از دفاع مقدس به میزان ۴۴٪ به‌عنوان الگویی برای تربیت مدیران و معلمان موفق و نیز تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد در نظام آموزشی و همچنین برای ارتقای مهارت‌های مدیریتی و رهبری معلمان مورد استفاده قرار گرفته است. درواقع ضریب فراوانی و نفوذ عددی مقولهٔ «ب» هدف پژوهش برابر است با ۴۴٪

ج) مقوله ارتقای کیفیت آموزش «استفاده از تجربیات دفاع مقدس برای ایجاد تحول در نظام آموزشی»: با توجه به مطالب ارائه شده جدول شماره (۴) برای مقولهٔ «ب» از نظر جامعه

آماری پژوهش از دفاع مقدس به میزان ۴۵٪ به‌عنوان الگویی در جهت مسئله محوری و مشارکت در نظام آموزشی برای بهبود فرایند یادگیری و تدریس و ایجاد تحول و پیشرفت در نظام آموزشی مورد استفاده قرار گرفته است. درواقع ضریب فراوانی و نفوذ عددی مقولهٔ «ج» هدف پژوهش برابر است با ۴۵٪

د) مقوله توسعه پژوهش «تشویق و حمایت از پژوهش‌های مرتبط با دفاع مقدس در حوزه تعلیم و تربیت»: با توجه به مطالب ارائه شده جدول شماره (۴) برای مقولهٔ «د» از نظر جامعه آماری پژوهش از دفاع مقدس به میزان ۴۴/۶٪ به‌عنوان الگویی در جهت غنای بخشی محتوای آموزشی و ارتقای سطح آگاهی معلمان و دانش‌آموزان و همچنین تأثیرگذاری بر سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های نظام آموزشی و نیز انجام پژوهش‌های بیشتر در حوزه تعلیم و تربیت در نظام آموزشی مورد استفاده قرار گرفته است. درواقع ضریب فراوانی و نفوذ عددی مقولهٔ «د» هدف پژوهش برابر است با ۴۴/۶٪

۵-۲. سنجش اعتبار کیفی پژوهش

کدگذاری یافته‌ها برای احصا مقوله‌های اصلی پژوهش در دو مرحله توسط دو کد گذار انجام شده است و به جهت بالا بردن ضریب پایایی و روایی پژوهش و همچنین کیفیت‌بخشی به میزان اعتبار پژوهش براساس فرمول ویلیام پی اسکات: Pi به‌دست‌آمده عدد ۰/۹ است. که این عدد بیانگر اطمینان در کدگذاری و احصا مقوله‌های پژوهش بین دو کد گذار است.

۵-۳. روایی پرسش‌نامه پژوهش

در بخش روایی پرسش‌نامه، محقق تلاش نموده است که بداند و کشف کند؛ آیا سؤالات تهیه و تنظیم شده برای پرسش‌نامه، قادر است محقق را به اندازه‌گیری هدف تعیین شده برای پژوهش «بررسی و تبیین نقش دفاع مقدس در مدیریت راهبردی حوزهٔ نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران» هدایت کند؟ بنابراین با نظر و تأیید استاد محترم ناظر جناب آقای دکتر حمیدی کریمی و همچنین گروه خبرگی تشکیل شده و نیز اخذ دیدگاه

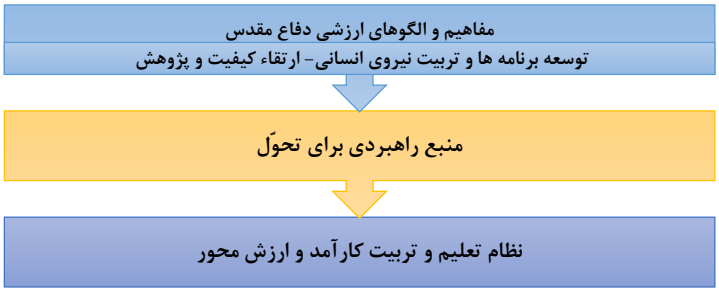
متخصصان این حوزه و با در نظر گرفتن دو اصل «۱. ارتباط سؤالات با موضوع و اهداف پژوهش ۲. پاسخ‌گو بودن سؤالات برای اندازه‌گیری هر سه سنجه» سؤالات تهیه و تنظیم دارای روایی است.

۵-۴. پایایی پرسش‌نامه پژوهش

در بخش پایایی این پژوهش از متداول‌ترین روش‌های پایایی یعنی «ضریب آلفای کرونباخ» استفاده شده است. این ضریب از طریق بررسی داده‌های پژوهش جمع‌آوری شده در نرم‌افزارهایی مانند SPSS یا به‌صورت دستی به‌صورت دقیق انجام می‌گیرد. این ضریب به بررسی هماهنگی درونی پرسش‌نامه می‌پردازد. ضریب آلفای کرونباخ در حقیقت همان ضریب هم‌بستگی داده‌ها در زمان‌های مختلف است. عدد این ضریب بین صفر تا یک است. بیشترین هم‌بستگی در عددهای نزدیک به یک و کم‌ترین هم‌بستگی در عددهای نزدیک به صفر ایجاد می‌شود. هرچقدر این عدد بالاتر از ۰/۷ باشد، یعنی پایایی پرسش‌نامه مورد قبول‌تر است. محاسبات آلفای کرونباخ با استفاده از داده‌های آماری براساس توزیع فراوانی‌های ارائه شده در جدول (۴) و با بهره‌گیری از فرمول دستی بدین شرح است:

:(Σσ_i^2): 28/5895 مجموع واریانس‌های آیتم‌ها	Output :تعداد آیتم‌ها = (k): 12
:۰/۹۹۴۵ آلفای کرونباخ «براساس داده‌های به‌دست‌آمده»	:(σ_t^2): 923/6316 واریانس نمره کل مقیاس

بنابراین ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برابر با ۰/۹۹۴۵ است. این مقدار بسیار نزدیک به ۱ بوده و نشان‌دهنده پایایی «سازگاری داخلی» بسیار بالا و عالی پرسش‌نامه است.

شکل ۵: الگوی نظام تعلیم و تربیت بر مبنای آموزه‌های دفاع مقدس با تأکید بر اندیشه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در این بخش براساس یافته‌های حاصل از تجزیه‌وتحلیل داده‌های کیفی و کمّی پاسخ سؤال پژوهش نقش دفاع مقدس در مدیریت راهبردی نظام تعلیم و تربیت در آموزش‌وپرورش جمهوری اسلامی ایران بدین شرح بیان می‌گردد:

الگوسازی در تعلیم و تربیت، فرایندی یادگیری مشاهده‌ای است که در آن، فرد با مشاهده و تقلید از رفتار، نگرش و مهارت‌های یک الگو، به کسب دانش، ارزش‌ها و سلوک مطلوب می‌پردازد. بنابراین نتایج پژوهش حاکی از آن است که دفاع مقدس به‌طور چشمگیری در مدیریت راهبردی نظام تعلیم و تربیت آموزش‌وپرورش شامل، ارزیابی مداوم در جهت توسعه استراتژی‌های مؤثر، اجرا و کنترل موارد زیر به‌منظور ایجاد بافت فرهنگی و اجتماعی مشترک منطبق با نیازهای جامعه دارای نقش است:

- توسعه برنامه‌های آموزشی مبتنی بر ارزش‌های دفاع مقدس: گنجاندن مفاهیم دفاع مقدس در برنامه‌های درسی، به تربیت نسلی آگاه، متعهد و کارآمد کمک می‌کند. این امر مستلزم شناخت و معرفی درست و صحیح دفاع مقدس و پرهیز از تحریف

آن است. یافته‌های کمّی براساس جدول شماره ۶ با ضریب فراوانی ۴۶/۶٪ مؤید این نقش است.

- ❖ تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص: الگوگیری از فرماندهان و رزمندگان دفاع مقدس در ویژگی‌هایی مانند تدبیر، حکمت، شجاعت و فداکاری، می‌تواند به تربیت مدیران و معلمان تراز انقلاب اسلامی منجر شود. هدف، تربیت جوانان خردمند، مؤمن، پارسا، بصیر و مقاوم است که از الگوهای دفاع مقدس الهام بگیرند. یافته‌های کمّی براساس جدول شماره ۷ با ضریب فراوانی ۴۴٪ میزان این نقش را مورد تأیید قرار داده است.
- ❖ ارتقای کیفیت آموزش و شکوفایی استعدادها: تجربیات دفاع مقدس نشان‌دهنده شکوفایی استعدادها در شرایط سخت است. نظام تعلیم و تربیت می‌تواند با الهام از این تجربیات، به ایجاد تحول و ارتقای کیفیت یادگیری و شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف (شناختی، عاطفی-رفتاری، حرکتی-جسمانی، اجتماعی، اخلاقی، هنری) کمک کند. یافته‌های کمّی براساس جدول شماره ۸ با ضریب فراوانی ۴۵٪ نقش این مؤلفه را تأیید می‌کند.
- ❖ توسعه پژوهش‌های مرتبط: تشویق و حمایت از پژوهش‌های مرتبط با دفاع مقدس در حوزه تعلیم و تربیت، به تعمیق شناخت و بهره‌برداری بیشتر از این گنجینه معارفی کمک می‌کند. یافته‌های کمّی براساس جدول شماره ۹ با ضریب فراوانی ۴۴/۶٪ این نقش را تأیید می‌کند.

به‌طورکلی، دفاع مقدس به‌عنوان «منبع عظیم معارف» و «الگویی برای تربیت جامع»، می‌تواند با الهام‌بخشی به محتوای آموزشی، روش‌های تربیتی و شیوه‌های مدیریت، نظام تعلیم و تربیت را در راستای اهداف والای خود هدایت کند.

۶-۱. پیشنهادهای پژوهش

- ✓ بازنگری و غنی‌سازی محتوای آموزشی؛
- ✓ ترویج و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و هنری مرتبط.

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج‌البلاغه

امام خمینی (ره) روح الله (۱۳۸۱)، ***تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی***، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران

الهامی، امیر حسین؛ آرش، مجید (۱۳۹۹)، ***جایگاه دفاع مقدس در برنامه‌های درسی و آموزشی وزارت آموزش‌وپرورش؛ ارزیابی، آسیب‌شناسی و پیشنهادهای راهبردی***، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس دوره ۵، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۷

اذرشب، محمدعلی و سعدالله همایونی (۱۳۹۴)، ***واکاوی فرهنگ و نقش آن در سیاستگذاری‌های/ برنامه ریزی‌های آموزش زبان (مطالعه موردی: آموزش زبان عربی در ایران)***، علم زبان، (۱)۷.

جمعی از محققین (۱۴۰۱)، ***تحلیل کارکردی معاونت پرورشی در نظام آموزش‌وپرورش از دیدگاه نخبگان تعلیم و تربیت***. دانشگاه عالی دفاع ملی

خضرایی‌راد همکاران (۱۴۰۱)، ***راهکارهای انتقال آموزه‌های فرهنگی دفاع مقدس به نسل‌های‌آینده***، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس دوره ۸، شماره ۲، شماره پیاپی ۳۰

خداداد، محمد (۱۳۹۹)، ***توصیف و تبیین الگوهای نظری تربیت اسلامی***، مجله پژوهش‌های تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه رضوی.

طاهری، مهدی (۱۴۰۱)، ***طراحی الگوی تعلیم و تربیت اسلامی مبتنی بر منظومه فکری مقام معظم رهبری***، مجله تعلیم و تربیت، دانشگاه امام حسین.

سرکارآرائی، محمدرضا (۱۳۸۷)، ***ایده‌ای جهانی برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری***، انتشارات آموزش‌وپرورش

شعبانی ساورویی، رمضان (۱۳۹۴)، ***طراحی و تدوین الگوی فرهنگ دفاع مقدس***، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۶۳

صافی، احمد (۱۳۹۱)، ***آموزش‌وپرورش ایران درصد سال گذشته***، مجله رشد، آموزش راهنمایی تحصیلی، شماره ۲، دوره ۱۸

فیوضات، یحیی (۱۳۷۴)، ***مبانی برنامه‌ریزی آموزشی***، مؤسسه نشر ویرایش، تهران

علاقه مند، علی (۱۳۸۰)، ***مقدمات مدیریت آموزشی***، انتشارات روان

کشاورز، علی (۱۳۹۲)، ***بررسی الگوی مطلوب آموزش‌وپرورش در جمهوری اسلامی ایران***.

لغت‌نامه دهخدا

مراد پیری، هادی؛ شربتی، مجتبی (۱۳۹۲)، ***آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس***، انتشارات پورروشن

مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی»، نبرد فاو (۱۳۷۹)، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، تهران

وجدانی، محمد؛ سلیمانی، محمد (۱۳۹۸)، ***ارزیابی سهم مصرف فرهنگی و خلاق در خانوارهای ایرانی***. فصلنامه دین و ارتباطات دوره ۳۰، شماره ۲.